

УДК 373.3.016:811.161.2

DOI 10.24919/2411-4758.2017.110306

Ірина ЦЕПОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики філологічних дисциплін у початковій школі, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
(Україна, Харків) irvik59zerova@gmail.com
orcid.org/0000-0001-7794-936X

Лідія ІВАНОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методик початкового навчання, Рівненський державний гуманітарний університет (Україна, Рівне) lidiyaivanova1957@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5607-467X

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ МОВНО-МОВЛЕННЄВОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕРШОКЛАСНИКІВ У ПЕРІОД НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

У статті проаналізовано особливості розвитку мовно-мовленнєвої особистості учнів першого класу на уроках української мови. Обґрунтована необхідність і висвітлена специфіка реалізації лінгвокраїнознавчого аспекту соціокультурної компетентності з метою формування в першокласників національної свідомості, духовного багатства і культури. Узагальнено напрями мовленнєвого розвитку, рекомендовано прийоми і засоби навчання української мови з опорою на мовне чуття дітей, наведено приклади завдань.

Ключові слова: мовно-мовленнєва особистість; комунікативна і соціокультурна компетентності; лінгвокраїнознавчий аспект; українська мова; навчання грамоти.

Лит. 6.

Ірина ЦЕПОВА,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры теории и методики филологических дисциплин в начальной школе, Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды
(Украина, Харьков) irvik59zerova@gmail.com

Лидия ИВАНОВА,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры теории и методик начального обучения, Ровенский государственный гуманитарный университет (Украина, Ровно) lidiyaivanova1957@gmail.com

ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКИЙ АСПЕКТ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРНО-РЕЧЕВОЙ ЛИЧНОСТИ ПЕРВОКЛАССНИКОВ В ПЕРИОД ОБУЧЕНИЯ ГРАМОТЕ

В статье проанализированы особенности развития культурно-речевой личности учащихся первого класса на уроках украинского языка. Обоснована необходимость и освещена специфика реализации лингвострановедческого аспекта социокультурной компетентности с целью формирования у первоклассников национального сознания, духовного богатства и культуры. Обобщены направления речевого развития, рекомендованы приемы и средства обучения украинскому языку с опорой на языковое чутье детей, приведены примеры заданий.

Ключевые слова: культурно-речевая личность; коммуникативная и социокультурная компетентности; лингвострановедческий аспект; украинский язык; обучение грамоте.

Лит. б.

Постановка проблеми. Вивчення мови є надзвичайно важливим для становлення кожної особистості, адже якісне володіння мовою забезпечує основу подальшого навчання, виховання і розвитку учнів, підвищення їхнього культурного рівня й розширення світогляду, зумовлює практичну і соціальну діяльність у майбутньому.

Процес пізнання мови має бути спрямованим на розвиток мовно-мовленнєвої особистості і здійснюватися на засадах компетентнісного підходу, оскільки «володіння ключовими компетентностями передбачає готовність використовувати засвоєні знання, уміння й навички, способи діяльності для розв'язання практичних, пізнавальних, комунікативних завдань» [3, 27].

Специфіка роботи з учнями першого класу полягає в тому, що знання про мову й мовні уміння ще тільки починають формуватися, тому їхнє свідоме використання дітьми під час мовленнєвої діяльності майже неможливе. Така особливість першокласників призводить до необхідності в процесі навчання грамоти спиратися на мовне чуття дітей, тобто уміння користуватися мовними засобами відповідно до мовленнєвої ситуації без звертання до знань про мову. Однак інтуїтивно засвоєного мовленнєвого досвіду недостатньо для якісного становлення мовної особистості першокласників, а отже методична проблема потребує пошуку напрямів і шляхів його вдосконалення.

Аналіз досліджень. Розвиток мовної особистості досліджували такі науковці, як Г. Богін, Л. Варзацька, М. Вашуленко, С. Караман, В. Карасик, Ю. Караулов, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентилюк, Л. Скуратівський та ін. Розв'язання зазначеної проблеми вони, в першу чергу, пов'язують з

обґрунтуванням функціонального напрямку в навчанні мови, з реалізацією функціонально-комунікативної спрямованості.

Серед багатьох стратегічних завдань, спрямованих на формування мовно-мовленнєвої особистості, чільне місце посідають «соціокультурний розвиток (світоглядний, народознавчий, естетичний, етичний) і систематичне вдосконалення мовлення учнів шляхом: а) збагачення його новими словами, фразеологізмами, приказками, прислів'ями й крилатими висловами; б) урізноманітнення його граматичними засобами; в) розвитку стилістичної вправності»[6, 545]. А процес навчання грамоти на комунікативно-пізнавальній основі не тільки вводить у світ спілкування, а й «ставить слово як основну одиницю мови в епіцентр розвитку мислення і мовлення дітей» [1, 121].

На сьогодні не існує чітких науково обґрунтованих рекомендацій щодо специфіки формування мовно-мовленнєвої особистості учнів першого класу за відсутності в них необхідних для цього знань про мову й мовних умінь. Особливо це стосується найважливого для усвідомлення шестирічними дітьми лінгвокраїнознавчого аспекту соціокультурної змістової лінії.

Мета статті полягає у висвітленні лінгвокраїнознавчого аспекту становлення мовно-мовленнєвої особистості, узагальненні напрямів роботи та пошуку якісних прийомів і засобів формування зазначеної складової частини соціокультурної компетентності першокласників у період навчання грамоти.

Виклад основного матеріалу. Сучасна українська школа характеризується системними змінами. Новий зміст освіти заснований на формуванні десяти ключових компетентностей, необхідних для самореалізації в суспільстві, серед яких першим названо спілкування державною і рідною (у разі відмінності) мовами. Особливо значущим для формування цієї компетентності є застосування комунікативно-діяльнісного підходу, в якому взаємозв'язно поєднуються мовні знання, мовленнєва діяльність і соціокультурна компетентність, яка «охоплює загальнокультурний розвиток учнів, адаптацію їх до життя в певному соціальному середовищі, громадянське, патріотичне, морально-етичне, естетичне виховання»[5, 3].

Соціокультурний підхід передбачає вивчення мови крізь призму народознавства і створеної українцями оригінальної та яскравої культури, що збагачує загальнолюдську культуру, формує особистісний погляд на життя і своє місце в ньому [6, 545]. Реалізації завдань соціокультурної змістової лінії шкільного курсу «Українська мова» для 1–4 класів сприяє лінгвокраїнознавчий принцип, котрий передбачає опору на комунікативну функцію мови в процесі навчання основ спілкування; формування

позитивного ставлення до мови, що вивчається, до народу – носія цієї мови та до його культури.

Ідучи за О. Коломіною, вважаємо одним із принципів утілення соціокультурної складової частини в навчанні мови положення лінгвокраїнознавства про необхідність забезпечення реалізації таких суспільних функцій мови в процесі навчання спілкування, які пов'язані з особливістю мови закріплювати і відбивати у своїх формах та одиницях минулий і сучасний стан культури [4, 12]. Тому соціокультурна змістова лінія передбачає підготовку учнів до оволодіння кількома компетентностями:

1) країнознавчої – здатність усвідомлювати знання про народ – носія мови, про культуру, історію, географію, особливості побуту, традицій, звичаїв країни;

2) краєзнавчої – знання про певну територію з різних точок зору: історії, географії, рослинного і тваринного світу, населення, культури;

3) лінгвокраїнознавчої – знання особливостей мовленнєвої поведінки і вміння поводити себе відповідно до цих знань;

4) соціолінгвістичної – використання в мовленні правил ввічливості, здатність обирати й використовувати мовні форми і засоби, адекватні меті та ситуації спілкування [4, 73].

Для того, щоб вільно спілкуватися українською мовою, першокласники мають постійно чути зразки правильної літературної мови, наслідувати їх, запам'ятовувати. Тому основними прийомами і засобами формування мовно-мовленнєвої особистості першокласників є: а) імітація (повторення за зразком учителя); б) заучування напам'ять (вірші, загадки, скоромовки, лічилки та ін.); в) рольова мовленнєва ситуація; г) дидактичні мовні ігри; г) словесні ігри (кресворди, магічні квадрати тощо); д) саморобний словничок; е) тематичний лепбук.

Розглянемо специфіку використання зазначених прийомів і засобів формування лінгвокраїнознавчої складової соціокультурної компетентності першокласників у послідовності напрямів роботи.

1. Добір комунікативного мінімуму. Основою для добору лексики є мовний аналіз букваря [2], розподіл обраного матеріалу на тематичні групи слів згідно з переліком, поданим у розділі «Соціокультурна змістова лінія» чинної програми з української мови (сім'я, школа, громадські місця, рідний край, батьківщина)[5, 8]. Наприклад, у групі слів на тему «Сім'я» найбагатшим з погляду лексики виявився перелік назв членів родини (*мама, мати, матуся, матусенька, няня, ненька, тато, татко, татусик, батько, дочка, син, синок, баба, бабуся, дід, дідусь, онук, брат, братик, сестра, сестричка*).

До групи слів на тему «Батьківщина» (Україна, рідний край, держава) увійшли назви державних символів (*прапор, герб, гімн, мова*), українських національних символів (*верба, калина, барвінок, хата, рушник, вишиванка*), найвідоміших народних і релігійних свят (*Новий рік, свято Миколая, Різдво, Великдень, Івана Купала* та ін.), обрядових дійств (*колядування, щедрування, вішчування, посівання*) та інші.

Згадуються в букварних текстах і видатні історичні діячі (*князь Кий, Данило Галицький, Ярослав Мудрий, Богдан Хмельницький, Григорій Сковорода, Іван Мазепа*). На сторінках післябукварної частини посібника першокласники ознайомлюються з життям і творчістю видатних українських письменників (*Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський*).

Зазначимо, що уточнювати комунікативний мінімум треба в процесі підготовки до кожного уроку навчання грамоти. Після добору слів необхідно продумувати прийоми їх тлумачення.

2. Тлумачення лексичного значення слів. Вибір раціональних і доступних першокласникам прийомів тлумачення значень слів залежить від рівня підготовки дітей до навчання у школі, їхнього словникового запасу на початку навчального року, вікових психічних особливостей сприймання, мислення, пам'яті. Крім того, робота над кожною групою слів має свою специфіку, зумовлену лексичними характеристиками самого відібраного мовного матеріалу. Проілюструємо це на прикладі групи слів, притаманних певній місцевості України.

Так, під час вивчення літери Ч за букварем М. Вашуленка, О. Вашуленко [2, 88-91] впродовж уявної подорожі до Карпатських полонин опрацьовуються слова *вівчарі, отара, полонина, порічки, смерічка, трембіти, чабани*.

У першу чергу, для тлумачення лексичного значення слів необхідно використовувати наочну семантизацію – демонстрацію відповідних реальних предметів або їхніх різноманітних зображень. На сторінках букваря подано два сюжетних малюнки із зображенням полонини, отари овець і вівчарів, гуцулів, які грають на трембітах, смереки [2, 90-91]. За умов сучасного обладнання кабінету під час словникової роботи доцільно не тільки уважно розглянути ілюстрації букваря, а й продемонструвати дітям відеоролик про життя карпатських чабанів, зробити презентацію світлин на екрані чи в 3-D форматі.

Наочну семантизацію рекомендується підкріплювати різноманітною словесною. Для групи слів даного уроку доречними є:

а) зіставлення невідомих учням слів з відомими (*порічки – смородина, смерека – ялина, смерічка – ялинка, отара – стадо, чабани – пастухи*);

б) морфемно-словотворчий аналіз (стадо з *вівцями* випасають *вівчарі*, допомагає собака – *вівчарка*);

в) розгорнуте словесне тлумачення (*полонина* – безліса ділянка верхньої частини гір (Карпат), яка використовується для пасовиська та сінокосу);

г) уведення слова в контекст, який розкриває слово у всій повноті семантики (*отара овець, табун коней, стадо корів, зграя птахів*).

Починаючи з другого семестру першокласники оформлюють саморобний словничок: записують на сторінці нове слово, роблять відповідний до його значення малюнок або наклеюють знайдене зображення, за допомогою вчителя записують коротке тлумачення, додають складене речення, шукають і списують невеличкий вірш, у якому вживається дане слово.

3. Використання країнознавчого матеріалу в мовленні. Активізація країнознавчого словника першокласників відбувається в процесі складання із засвоєними словами словосполучень, речень, діалогів і невеличких монологічних зв'язних висловлювань (2-3 речення).

Наприклад, під час вивчення літери *ї* за букварем М. Вашуленка, О. Вашуленко [2, 118] учні дізнаються про грошові одиниці різних країн, зокрема про українську гривню, розглядають на ній портрети видатних особистостей, що прославили державу (Ярослав Мудрий, Григорій Сковорода, Іван Мазепа, Богдан Хмельницький, Тарас Шевченко, Леся Українка), засвоюють значення таких слів, як *долари, гроші, гривні, лари, лати, ліри, рублі*.

Для складання словосполучень і речень на цьому уроці можна запропонувати дидактичну гру «Знайди пару». На картках у вигляді пазлів пишуться назви країн і грошових одиниць (*Білорусь – рублі, Грузія – лари, Латвія – лати, США – долари, Туреччина – ліри, Україна – гривні*). Спочатку учні читають слова і складають відповідне словосполучення, а потім формулюють повне речення за зразком (*Гривні – основна грошова одиниця в Україні. В Україні гроші називаються гривнями.*).

Удосконалення умінь правильно вживати словосполучення (*дві гривні, десять гривень*) доцільно провести за допомогою рольової мовленнєвої ситуації «В магазині українських сувенірів». У діалогах між «покупцем» і «продавцем» звучатимуть питання про ціну, вартість, решту. Крім того, активізується країнознавчий словниковий запас учнів (*вишиванка, глечик, тердан, дзвіночок, куманець, писанка, рушник* тощо). Зазначимо, що для якісного проведення рольової гри необхідно підготувати «товар» і умовні цінники.

Для розвитку монологічного мовлення учнів можна використати заздалегідь підготовлену розповідь про походження назви «гривня» та її

історію. Наприкінці уроку пропонуємо переглянути серію «Скарбничка» з відомого мультсеріалу «Фіксики», в якій розповідається про гроші.

4. Використання краєзнавчого матеріалу в мовленні. Успішність утілення соціокультурної складової в навчанні мови забезпечується реалізацією освітньо-виховної роботи, яка полягає у всебічному вивченні на уроках навчання грамоти частини України – свого рідного краю.

Наприклад, під час закріплення в учнів умінь читати з літерою *ї* опрацюється букварний текст, який ознайомлює першокласників з містами України (*Київ, Полтава, Ужгород, Запоріжжя, Луганськ*) і походженням їхніх назв [2, 119]. Активізувати краєзнавчу роботу на уроці допоможуть спеціально дібрані тексти, зокрема про виникнення назви міста Рівне.

1. *Старі люди оповідають, що назва Рівне походила від слова «рів», бо тут у давнину для осушення боліт околиціні поселенці копали рови, канав. Урочища в цій місцевості мали назви Ровеччина, Заровеччина.*

2. *За іншим прикладом нібито землі князів Острозьких сягали «рівно» по цю місцевість, де засновано місто. Ці князі ніби мали у своєму володінні дев'яносто дев'ять міст, а коли придбали ще одне, то стало в них «рівно» сто.*

3. *Назва «Рівне» пішла від рівнинної місцевості між горами над річкою. Жителі називали своє поселення «Ровное», що старослов'янською мовою означало «рівне місце». В книжках згадується схожа назва Ровенок.*

Інформаційні відомості можна доповнити переглядом буклету «Ровно минуле – Рівне сучасне», слуханням пісні «Рідне місто», читанням напам'ять віршів про Рівне.

5. Робота з фольклорними текстами. Усна народна творчість не тільки дає учням прекрасні зразки української мови, демонструючи її виразність і влучність фраз, а й уявлення про риси національного характеру, спосіб життя, види праці, особливості побуту, природні умови, традиції, вірування, прагнення народу. Читаючи фольклорні тексти, діти засвоюють зміст, відчують почуття героїв, а також збагачують лексичний запас словами українського походження, відкривають для себе історію життя рідного краю.

Наприклад, українські прислів'я моральної тематики доречно використовувати після опрацювання букварних текстів. Так, після читання тексту «Наша Батьківщина» обговорюється смисл прислів'я «*Людина без Батьківщини – що соловей без пісні*» [2, 128], поряд із віршами О. Пархоменка «Я матусю дожидаю» і Г. Малик «Що для чого треба?» подано прислів'я «*Руки малі, та до роботи вдалі*», «*Де руки й охота, там добра робота*» [2, 121, 130].

Для того, щоб прислів'я увійшли до активного словника першокласників, учителю потрібно постійно стимулювати дітей до вживання їх у мовленнєвій практиці як на уроках, так і в повсякденному житті. Наприклад, якщо хтось із дітей образив іншого, учитель може використати прислів'я: «Слово може врятувати людину, слово може і вбити». Проводячи спостереження за природними явищами, можна пригадати прислів'я «Багато снігу – багато хліба», «Синиця пищить – зиму віщить» та інші.

Під час опрацювання тексту заклички до сонечка [2, 89] можна попросити першокласників уявити, як люди чекають тепла після холодної зими; як діти, які часто гріються на весняному подвір'ї, звертаються до сонечка і просять його «визирнути» із-за хмар, посвітити, погріти все довкола.

<i>Вийди, вийди, сонечко,</i>	<i>На весняні квіточки,</i>
<i>На дідове полечко,</i>	<i>На маленькі діточки,</i>
<i>На бабине зіллячко,</i>	<i>Там вони граються,</i>
<i>На наше подвір'ячко.</i>	<i>Тебе дождаються.</i>

Перед вивченням заклички напам'ять уточнюється значення слів: *зіллячко, подвір'ячко*. Мелодійна декламація заклички проводиться в колі, з ритмічними рухами рук, голови і тулуба.

Народні казки є засобом формування в учнів уявлення про мовленнєвий етикет і одночасно джерелом його поповнення. Наприклад, на уроці закріплення умінь читати з літерою Ж пропонується відома дітям казка «Лисичка і Журавель»[2, 106-107], у процесі опрацювання якої доречно звернути увагу учнів на різні варіанти мовленнєвого етикету, відображені в тексті: запрошення (*Приходь, Журавлику! Приходь, лебедюку! Приходь же, Лисичко, тепер ти до мене в гості.*); пригощання (*Призволяйся, не погордуй. Сама варила. Призволяйся, люба приятелько, не соромся!*); вибачення (*Вибачай, кумочку, більше не маю чим пригощати. Вибачай, Лисуню, що мав, то тим і приймав.*); подяки (*То ж спасибі. Те, що розгнівана Лисичка навіть забула подякувати, показує ступінь її невихованості.*)

Використання фольклору в організації мовленнєвої діяльності викликає стійкий інтерес до країнознавчого матеріалу, сприяє розвитку пізнавальної активності першокласників.

Комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення мови забезпечується створенням мовленнєвих ситуацій, мотивацією висловлювань, а також виробленням умінь накопичувати та систематизувати мовний матеріал. Одним із новітніх засобів організації такої діяльності є лепбук (lapbook) – інтерактивна саморобна папка або міні-книжка для систематизації мовного та ілюстративного матеріалу з певної теми, що складається зі звичайних і фігурних кишеньок або конвертиків, обертових кіл, книжок-розкладачок, розрізних блокнотиків тощо. Лепбуки допомагають швидко й

ефективно засвоїти нову інформацію і закріпити вивчене в пізнавально-ігровій формі.

Наприклад, упродовж усього навчального року можна запропонувати першокласникам оформити і поступово заповнювати лепбук на тему «Моя Україна», який допомагає систематизувати ілюстративно-мовний матеріал по кишеньках і конвертах з назвами «Державні і народні символи України», «Видатні люди України», «Національний одяг», «Українська хата» та інші. Таке поєднання мовленнєвої та лінгвокраїнознавчої роботи забезпечить не тільки успішне становлення мовної особистості першокласників, але й виховання майбутнього громадянина, патріота своєї країни.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, для розвитку мовної особистості першокласників важливо враховувати лінгвокраїнознавчий принцип в організації навчання грамоти, сутність якого полягає у вивченні мови на основі створеної українським народом культури. Використання різноманітних прийомів і засобів навчання з опорою на мовне чуття і живе, безпосереднє спілкування дозволяє на доступному рівні забезпечити дітей знаннями про українську символіку, історію, культуру, фольклор, тобто знаннями про українську мову крізь призму рідної культури, таким чином збагачуючи мовленнєву практику.

Перспективи подальшого дослідження полягають у розробці тематичного лінгвокраїнознавчого словничка для учнів першого класу і комплексу вправ та завдань, що сприяють розвитку в дітей лінгвокраїнознавчої компетентності, а також формуванню на країно- і краєзнавчому матеріалі зв'язного мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вашуленко М.С. Буквар – перша навчальна книга з рідної мови / М.С. Вашуленко // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Вип. 31. – 2012. – С. 120–124. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/8497/1/Буквар%20-%20%20перша%20навчальна%20книга.pdf>
2. Вашуленко М.С. Буквар : підручник для 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів / М.С. Вашуленко, О.В. Вашуленко. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 152 с.
3. Вашуленко М.С. Підготовка майбутніх учителів до формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів / М.С. Вашуленко, В.О. Собко // Початкова школа. – 2011. – № 6. – С. 27–31.
4. Коломінова О.О. Методика формування соціокультурної компетенції учнів молодшого шкільного віку в процесі навчання усного англійського спілкування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (англійська мова)»/ О.О. Коломінова. – Київ, 1999. – 24 с.

5. Українська мова / Програми для 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою / За заг. ред. М.С. Васьуленка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/program/8793/>

6. Шелехова Г. Формування мовної особистості як умова мовленнєвого розвитку учнів основної школи на уроках української мови / Г. Шелехова // Рідне слово в етнокультурному вимірі : Збірник наукових праць / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. – Дрогобич : Посвіт, 2013. – С.405–411.

REFERENCES

1. Vashulenko, M.S. (2012). *Bukvar – persha navchal'na knyha z ridnoyi movy* [An abc-book is the first educational book from the mother tongue]. *Naukovi zapysky. Seriya «Filolohichna»*. Rezhym dostupu : <http://lib.iitta.gov.ua/8497/1/Буквар%20-%20%перша%20навчальна%20книга.pdf> [in Ukrainian]

2. Vashulenko, M.S. (2012). *Bukvar : pidruchnyk dlya 1 klasu zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv* [Abc-book : textbook for 1 class of general education institutions] [in Ukrainian]

3. Vashulenko, M.S. (2011). *Pidhotovka maybutnikh uchyteliv do formuvannya movno-movlennyevoyi kompetentnosti molodshykh shkolyariv* [Preparation of future teachers for the formation of language and speech competence of junior pupils]. *Pochatkova shkola. – Elementary School, 6, 27–31* [in Ukrainian]

4. Kolominova, O.O. (1999). *Metodyka formuvannya sotsiokul'turnoyi kompetent-siyi uchniv molodshoho shkil'noho viku v protsesi navchannya usnoho anhlo-movnoho spilkuvannya* [Methodology of formation of socio-cultural competence of pupils of junior school age in the process of learning oral English communication] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk : spets. 13.00.02 «Teoriya i metodyka navchannya (anhliys'ka mova)». Kyiv [in Ukrainian]

5. *Ukrayins'ka mova*. (2016). [Ukrainian language]. *Prohramy dlya 1–4 klasiv zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv z navchannyam ukrayins'koyu movoyu*. Rezhym dostupu : <http://osvita.ua/school/program/8793/> [in Ukrainian]

6. Shelekhova, H. (2013). *Formuvannya movnoyi osobystosti yak umova movlennyevoho rozvytku uchniv osnovnoyi shkoly na urokakh ukrayins'koyi movy* [Formation of linguistic personality as a condition of speech development of primary school pupils at Ukrainian language lessons], «*Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri*». *Materialy Druhoi Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii – «Native word in ethnocultural terms»*. *Materials Second International Scientific Conference*. (pp. 405–411). Drohobych: Posvit [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редколегії 18.09.2017 р.